

لازم در بسیاری از نظام‌ها و سیستم‌های اقتصادی، مالی و ... است.

برای اینکه بدانیم آیا شفافیت اطلاعاتی وجود دارد یا خیر لازم است که دو دسته از شواهد (یا اشخاص‌ها) مورد توجه قرار گیرد: الف) شواهد و نشانه‌هایی که وجود آنها حکایت از وجود زمینه‌های لازم برای تحقق هدفی به نام شفافیت است. برای مثال وقتی در یک بانک یک دستگاه اتوماتیک ارائه نویت وجود داشته باشد می‌توان انتظار داشت که در این بانک نویت رعایت می‌شود. یا اگر یک سیستم مالی و نرم‌افزاری که به واسطه آن امکان ثبت به تاریخ‌های گذشته وجود ندارد و یا به طور اتوماتیک فرآیند تعییه شده را حفظ می‌کند در دستگاه یانهادی مستقر باشد می‌توان انتظار داشت که حقوق متقاضیان حفظ شود.

ب) نتایج یا پیامدهایی که می‌تواند حکایت از وجود شفافیت داشته باشد، یعنی اگر شفافیت در یک دستگاه یانهادی موجود باشد می‌بایست در نتایج کار دیده شود. برای مثال وقتی که امکان کشف خطای خلاف موجود بوده و در موارد ذیربطر کشف و پیگیری و حتی پیگیری قضایی تا حصول نتیجه اتفاق افتاده باشد می‌توان حکم به شفافیت کرد.

۷- یکی از مسائلی که باید به شدت در دستگاه‌های مختلف پیگیری شود به خصوص در حوزه‌هایی که ارتباط مستقیم با ارباب رجوع و طیف وسیعی از مردم وجود آن است که سیستم‌ها و مکانیسم‌هایی طراحی شود که این اطمینان خاطر را به ارباب رجوع بدهد پاسخی را که دریافت کرده است واقعی و درست است. تاز این طریق اعتماد عمومی بیشتر و بیشتر شود.

۸- بنابراین اگر سرمایه اجتماعی وجود دارد پس مشارکت عمومی در برنامه‌های دولت نیز وجود دارد. لذا باید برای مثال خلاف‌های رانندگی گسترش یابد و یا خلاف کردن افتخار باشد. اگر اینگونه باشد می‌توانیم ادعای کنیم که سرمایه اجتماعی نیست. ▶

* استاد دانشگاه در رشته اقتصاد

حتماً به کشف آن مبادرت کنیم. برای مثال یک سیستم مالی، سیستم خرید، سیستم انبار، برگزاری مناقصات و ... باید به گونه‌ای باشد که تمام فرآیند انجام شده در آن شفاف بوده و اگر خلاف یا خطای اتفاق می‌افتد چه بسا این قابلیت در سیستم باشد که هشدارهای مربوط را به طور اتوماتیک اعلام کند.

در بسیاری از گزارش‌های حسابرسی می‌توان مشاهده کرد که کارشناسان مربوط به دلیل فقدان برخی مدارک و بعضاً به دلیل ضعف‌های ساختاری و سیستماتیک در فرآیندهای معاملات و یا ثبات‌های حسابداری در برخی موارد حکم به عدم امکان اظهارنظر کرده‌اند.

۵- در ادبیات نوین توسعه از شفافیت و تضمین آن به عنوان یکی از ابزار و در جای خود اهداف توسعه یاد شده است که بیانگر اهمیت این بحث است. شفافیت به معنایی که اشاره شد در واقع زمینه بروز و استفاده از رانت‌های مختلف را از بین می‌برد. لذا جریان گردش و ثبت اطلاعات باید به گونه‌ای باشد که حتی اگر نویت یک فرد در یک بانک رعایت نشده باشند آن را ثابت کرد. یا به فرض اگر کسی در یک مناقصه به ناحق برنده اعلام نشده بود بتواند آن را ثابت کند.

تضمین شفافیت نیز ناظر به ۲ مساله است. اول: استمرار و دوام یک نظام مالی یا اقتصادی یا استخدامی شفاف و پایداری و ثبات آن. دوم: امکان پیگیری و افشاگری در مراجع قضایی و نتیجه بخش بودن این پیگیری.

۶- به نظر می‌رسد یکی از مشکلات ساختاری و نهادی مهم در اقتصاد ایران که نهایتاً سرمایه اجتماعی را به عنوان یکی از سرمایه‌های لازم برای توسعه به خطر می‌اندازد فقدان شفافیت

سرمایه اجتماعی و شفافیت

[وحید محمودی *]

دارد. منظور از شفافیت در واقع باخبر شدن از تمام اطلاعات موجود نیست بلکه منظور وجود شرایطی است که امکان دسترسی به واقعیت وجود داشته باشد. برای مثال وقتی مسؤول بانک ادعای کند که اعتبر تمام شده است (در این زمان معین) می‌بایست مکانیسمی وجود داشته باشد که امکان بررسی و احراز صحت آن ادعای ممکن باشد.

زیرا اگر چنین مکانیسمی وجود داشته باشد قطعاً مسؤول مذکور سعی نخواهد کرد که سخن یا اطلاعاتی غیرواقع به متقاضی ارائه کند. زیرا می‌داند که امکان کشف این سخن غیرواقع وجود دارد! بنابراین شفافیت یعنی امکان کشف خلاف یا خطا وجود داشته باشد نه اینکه به او نخواهیم داشت.

کاهش هزینه‌های مبادله و اطمینان به عملکرد طرف مقابل در معاملات افزایش مشارکت عمومی در بونامه‌های توسعه، حسنه‌کاری جمعی و آثار نهادی مطلوبی بر جای خواهد گذاشت

۱- در ادبیات توسعه اقتصادی و به ویژه در گفتمان متفکرین ایرانی، چندی است که مفهوم سرمایه اجتماعی وارد شده است. به گونه‌ای که نظریه پردازان توسعه عملاً از نوع سرمایه (طبیعی فیزیکی یا مادی/ انسانی/ اجتماعی) یاد می‌کنند. کنکاشی مختصر در مطالب منتشره مرتبط با مقوله سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد که تعاریف و تعبیر مختلف در مورد سرمایه اجتماعی روی عنصر اعتماد و هم‌دلی در بین گروه‌ها یا آحاد جامعه دور می‌زند. لااقل می‌توان گفت که یکی از مباحث محوری در مقوله سرمایه اجتماعی مساله وجود اعتماد است.

۲- بدیهی است که وجود عنصر اعتماد مزایای زیادی دارد. کاهش هزینه‌های مبادله و اطمینان به عملکرد طرف مقابل در معاملات، افزایش مشارکت عمومی در برنامه‌های توسعه، حسن همکاری جمعی، تشکیل کلوب‌ها و شبکه‌های اجتماعی غیررسمی، تسهیل و گسترش روابط بین مردم که آثار نهادی مطلوبی بر جای خواهد گذاشت و بسیاری نکات دیگر که از مزایای آن محسوب می‌شود، در این راستا قابل بیان است.

پذیرش پاسخ‌هایی که توسط دستگاه‌ها و نهادهای مسؤول داده می‌شود توسط ذی‌فعان و قبول کردن نتایج درخواست‌ها و مناقصات عمومی و مواردی از این قبیل از عنصری به نام اعتماد سرچشمه می‌گیرد.

برای مثال می‌توان پرسید وقتی تقاضای وام به بانکی داده می‌شود، پاسخ منفی بانک مبنی بر اتمام منابع یا اعتبار مربوطه چه عکس العمل یا باوری را در متقاضی ایجاد می‌کند؟ و یا اگر شرکت یا فردی در متقاضه‌ای شرکت کرد و برند آن نبود چه باور یا نتیجه گیری ای به ذهن وی مبادر می‌شود؟ بدیهی است که هر قدر اعتماد و اطمینان بیشتر باشد تنش‌های کمتری به وجود خواهد آمد.

۳- اما اعتماد چگونه به وجود می‌آید؟ البته می‌توان پاسخ‌های متعددی به این پرسش داد. مثلاً از منظر مباحث فرهنگی، اخلاقی، قومی و مانند آن. اما این یادداشت کوتاه قصد دارد به این نکته کلی و عمومی اشاره کند که اعتماد از «رفتار قابل پیش‌بینی» به دست می‌آید. وقتی که بدانیم چه عمل یا عکس‌العملی از طرف مقابل بروز خواهد کرد و یا بتوانیم حدس بزنیم و یا انتظار رفتار خاصی را داشته باشیم مطابق همان نیز در مورد تعامل خود با طرف مقابل (اعم از شخص حقیقی یا حقوقی) تصمیم گیری خواهیم کرد. برای مثال اگر اسلحه‌ای در دست کودکی باشد به او نزدیک نمی‌شویم زیرا می‌دانیم که ممکن است با خطر همراه باشد اما اگر همین اسلحه در دست یک پلیس باشد در حالت عادی و اهمه‌ای از نزدیک شدن به او نخواهیم داشت.

۴- نکته دیگر در ایجاد اعتماد وجود شرایطی است که به آن شفافیت می‌گوییم. بدین معنا که فرآیندهای حاکم چنان شفاف است که می‌توانیم به خوبی آن را بینیم و عمل خود را با آن مطابق نماییم. شفافیت یا شفاف سازی با افشا یا ارائه داده‌ها یا اطلاعات مورد نیاز فرق